

Ustvarjanje predstav o svetu in sebi

Fotografije, razglednice in akvareli s poti Alme M. Karlin okoli sveta

Barbara Trnovec

Med potovanjem okoli sveta je Alma M. Karlin (1889–1950), pisateljica, novinarka, ljubiteljska raziskovalka in svetovna popotnica, obiskala tudi številne kraje vzdolž obal Rumunega in Vzhodnokitajskega morja. Novembra 1923 se je ustavila v mestu Fuzhou. Mesto, katerega ime pomeni »srečna pokrajina«, po njenih besedah leži na težko dostopnem rtu ob široki reki Min, po kateri je plula.

Pot so nam križala rjava jadra nenavadno široke oblike, stokrat zakrpana in zvezana na zelo mikaven način. Približevale so se mnogojadrne široke džunke – velike kitajske jadrnice – in spredaj na premcu smo videli naslikane oči. Nobena ladja ne zapluje na odprto morje brez oči in ponavadi upodablja pošast – zmaja, duha, kačo, škorpijona ali morsko deklico. Spredaj ima srh vzbujajočo glavo, zadaj bodičast rep in kot taka vzbuja potrebno spoštovanje pri silah morja in vetrovih. (Karlin 2007, 317)

Slika 1: Med večurno, »nadvse lepo vožnjo« po reki Min je nastala fotografija fudžovske džunke, ki jo je zelo verjetno posnela Alma M. Karlin (hrani H. O.).

Med večurno, »nadvse lepo vožnjo« (Ibid.) je nastala fotografija, na zadnji stran katere je nekdo – morda Alma M. Karlin – s črnilom napisal »Ein Foochowdschun(k)« oziroma fudžovska džunka (Slika 1).

Opis plovbe po reki Min je zelo slikovit. Zato je bilo odkritje te fotografije v zasebnem arhivu še toliko bolj vznemirljivo in dragoceno. »Nekaj postane resnično – za tiste, ki so drugje, ki to spremljajo kot »novico« – s tem, ko je fotografirano« (Sontag 2006, 18). Obdani smo z obiljem podob, prav fotografija pa se nas dotakne najgloblje; gre za eno samo podobo, ki nam omogoča hiter vpogled v dogajanje; »je kot citat, kot maksima ali pregovor« (Sontag 2006, 19).

Ko je Alma M. Karlin konec leta 1923 ali v začetku leta 1924 na Tajvanu (takratni Formozi) obiskala staroselce Tajale, si je zaželela, da bi ostala tam, »zamenjala bi z ženskami lovcev na glave«, ki imajo »svoje koč, svoje moške in lepe zelene hribe« (Karlin 1997, 122). Njeno pozornost so posebej pritegnile tetovaže na obrazih Tajalk:

Ženske imajo devet prog od vrha ušesa do ust in od ust nazaj do ušesne mečice. Te temno modre proge na rjavem obrazu z ostrimi, raziskujočimi, kakor oglje črnimi očmi jih sicer ne polepšajo niti ne dajejo vtisa dobrodušnosti, so pa slikovite in nenavadne. (Karlin 1997, 118)

Predstava, ki smo si jo ustvarili na podlagi tega opisa, dobesedno oživi ob pogledu na kolaž črno-belih portretov štirih Tajalk (Slika 2). Gre za reprodukcije treh fotografij na razglednici iz Zbirke Alme Karlin.¹ Na hrbtno stran razglednice je popotnica z grafitnim svinčnikom napisala *Tayalwilde (bei denen war ich)* oziroma Tajalski divjaki (pri njih sem bila). Ohranjen je tudi negativ na steklu² s portretom ene od teh štirih Tajalk (Slika 3). Nastal je na podlagi še ene razglednice iz serije z motivi tajvanskih staroselcev.³

Reklo »ena slika je vredna deset tisoč besed«⁴ lahko do določene mere pojasni fenomen, ki smo mu bili priča, da je podoba pred našimi očmi oživila. Fotografija je namreč »kakor primitivno gledališče, kakor živa slika,« (Barthes 1992, 32).

Kadar so Almo M. Karlin naključni sopotniki, ljudje, ki jih je srečevala na poti, vprašali, ali je na letovanju, jih je malodane užaljeno popravila, da je na »študijskem potovanju« (Karlin 1997, 8). Zadal si je namreč nalogo. »Hotela sem se učiti, pisati, risati in čudeže, ki sem jih doživljala, v polni meri posredovati tudi drugim« (Karlin 2007, 44). Pri izpolnjevanju zadane naloge je bila neomajna. Z delom je neumorno nadaljevala celo takrat, ko je na Novih Hebridih (danes Vanuatu), na otoku Api (danes Epi) hudo zbolela za malarijo in bila obenem povsem obupana, ker je bila brez denarja. Kljub odprtim ranam in visoki vročini, »tri četrt mrtva«, je raziskovala, slikala in pisala (Karlin 1996, 60). Ohranjen je akvarel z motivom zdravilne rastline margose oziroma *Azadirachthe Indice*, ki ga je naslikala, ko je zbolela in imela 40 stopinj telesne temperature (Slika 4). To je zabeležila na zadnji strani akvarela.

Akvareli rastlin, ki jih je slikala vseh osem let potovanja, so izjemno pomembni. Ne toliko zaradi umetniške vrednosti – tehnično so sicer solidno izvedeni –, ampak predvsem kot vir podatkov, vsi so namreč opremljeni s krajem in datumom nastanka. Omogočili so doslej najbolj natančno časovno in prostorsko rekonstrukcijo njenega potovanja.

Alma M. Karlin v svojih potopisih pogosto ne navaja, kdaj se kje nahaja, tudi ne navaja vseh krajev, ki jih je obiskala, poleg tega navaja kolonialna poimenovanja, ki niso več v rabi, večkrat so tudi zapisana napačno. Akvareli so tako bili ključen vir podatkov, na podlagi katerih sem sestavila seznam zemljepisnih imen držav, otokov in mest, ki jih je obiskala, in tako rekonstruirala potek njenega potovanja. Na podlagi tega seznama je bil izdelan zemljevid poti Alme M. Karlin, ki je objavljen v znanstveni monografiji *Neskončno potovanje Alme M. Karlin: življenje, delo, zapuščina* (Trnovec 2020a, 58–60).

Nadaljnje raziskovanje bo morda razkrilo še kakšno dodatno lokacijo, ki jo je obiskala, ali pokazalo, da katere od teh, ki so navedene zdaj, ni obiskala. V preteklosti se je, na primer, zastavljalo vprašanje, ali je obiskala Tibet, kar se skoraj zagotovo ni zgodilo (Trnovec 2020a, 70). Še vedno pa se zastavlja vprašanje, ali je res obiskala otok Hokkaidō in tamkajšnje staroselce Ainuje.

- 1 V Zbirki Alme Karlin, ki jo hrani Pokrajinski muzej Celje, je tudi okoli 550 razglednic. Od tega je približno 490 tistih, ki jih je popotnica kupovala in zbirala vseh osem let svojega potovanja okoli sveta.
- 2 To je eden od 160 negativov na steklu iz Zbirke Alme Karlin. Prevladujejo motivi s poti okoli sveta.
- 3 Razglednice iz Zbirke Alme Karlin s podobami tajvanskih staroselcev je podrobneje analizirala Maja Veselič (2020). Nekaj jih je reproduciranih tudi v tej knjigi (šesto poglavje, Slike 170–172).
- 4 Slovito reklo je leta 1927 prvi zapisal oglaševalec Fred R. Barnard v oglasu za pecilni prašek, objavljenem v časopisu *Printer's Ink* (Hepting 1999, 3–4).

Slika 2: Na črno-belih portretih so vidne obrazne tetovaže tajvanskih staroselk, ki so močno pritegnile pozornost Alme M. Karlin, viden pa je tudi njihov oblačilni videz, med drugim oblačila, nakit in pričeske (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 3: Portret ene od štirih Tajalk se je ohranil na negativu na steklu. Ta je nastal na podlagi razglednice; vidimo risalne žebličke, s katerimi je bila med fotografranjem pritrjena na podlago. Za zdaj ne vemo, ali se je ta razglednica ohranila (Zbirka Alme Karlin, PMC).

Slika 4: Zdravilno rastlino margoso oziroma *Azadirachthe Indico* je naslikala na otoku Api, ko je zbolela in imela 40 stopinj telesne temperature. Najbrž ni naključje, da je naslikala prav to rastlino, v tradicionalni medicini jo namreč uporabljajo za nižanje telesne temperature ob napadih malarije (Rokopisna zbirka, NUK).

263 (原圖照影)

Natives Formosan

裝平ノ女婦ト裝身ノ目土族

101 (原圖照影)

SAVAK-TRIBE

人善生 (高臺)

Margoese.

Api. H.H. 7/IV. 1925.

Vsi zapisi, tako v potopisu *Samotno potovanje* kot v 19. popotni skici, objavljeni v dveh delih v *Cillier Zeitungu*, 16. in 19. 8. 1923, pod naslovom »Hladna dežela Ainujev (Das Ainuland, das kühle I., II.)« so napisani z veliko podrobnostmi in ustvarjajo vtis, kakor da je avtorica vse zapisano neposredno doživela, tega pa eksplicitno ni zapisala. Prav tako ni zapisala, da piše po pripovedovanju ali povzema zapis koga drugega, kar je tudi mogoče.⁵

Zagotovo pa vemo, da se je z Ainuji srečala dobro desetletje pred tem, ko je živila v Londonu. Ohranjeni sta namreč razglednici z motivoma iz vsakdanjega življenja Ainujev. Izdani sta bili v času japonsko-britanske razstave, ki je bila na ogled v Londonu leta 1910. Alma M. Karlin je razglednici februarja 1911 – obe sta žigosani – poslala svoji mami v Celje (Slika 5).

Slika 5: Razglednica z motivom iz vsakdanjega življenja Ainujev, ki je bila izdana v času japonsko-britanske razstave v Londonu leta 1910 (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

5 Iz odstavka v potopisu *Einsame Weltreise*, v katerem omenja Ainuje (Karlin 1929, 215), je mogoče sklepati, da je poleg vrelcev v Kyushuju obiskala tudi njih, »die ich besuchte« se namreč lahko nanaša na oboje. V prvem slovenskem prevodu lahko celo preberemo: »... vse to sem videla, spoznala in vzljubila« (Karlin 1969, 194), kar priča o različnih možnih interpretacijah (Trnovec 2020b, 62).

Nekaj v meni me priganja – motivi, interesna področja in cilji

Ko se je Alma M. Karlin odpravljala na potovanje, se je videla »v vlogi modernega Kolumba, ki odkriva novi svet« (Karlin 2007, 7). Na potovanje se je pred odhodom pripravljala na različne načine. Prebrala je literaturo s področij zgodovine, geografije, primerjalne religiologije in botanike ter potopise. Pri celjskem slikarju Augustu F. Seebacherju se je učila risanja in slikanja, z namenom, da bi po poti lahko upodabljala rastline. Z znanjem tujih jezikov je nameravala med potovanjem »služiti svoj kruh« (Karlin 2007, 7). Ko je kupila še pisalni stroj, je menila, da je pripravljena.

Na predvečer odhoda na pot je na mamino vprašanje, zakaj odhaja, odgovorila: »Moram. Nekaj v meni me priganja in ne bom našla miru, če ne bom sledila temu vzgibu« (Karlin 2010, 307). Na vprašanje, kdaj se vrne, je odgovorila, da čez dve leti in pol, najpozneje čez tri.

Leto dni po koncu prve svetovne vojne in mesec dni po dopolnjenem tridesetem letu se je s skromnimi prihranki od poučevanja jezikov odpravila na pot okrog sveta. S seboj je vzela kovček, v katerem je našel prostor tudi slovar desetih jezikov, ki ga je napisala na roke, majhno usnjeno torbico in nepogrešljiv pisalni stroj, svojo ljubljeno eriko. Ko je na celjsko železniško postajo prispel vlak, se je poslovila od prijateljev, ki so jo pospremili na postajo, in vstopila. Bil je ponedeljek, 24. november 1919.

Želela si je odpotovati najprej na Japonsko, vendar je zaradi spleta okoliščin – pomanjkanja denarja ali ustreznih potrdil – v Genovi kupila ladijsko vozovnico do najjužnejšega perujskega pristanišča Mollendo, razmišljajoč, »če vse poti vodijo v Rim, me bodo slej ko prej pripeljale tudi na Japonsko« (Karlin 2007, 11). Iz Peruja jo je pot vodila v Panamo, ZDA, na Havaje, od tam končno na Japonsko, skozi Korejo na Kitajsko in Formozo (Tajvan), nato v Avstralijo, na Novo Zelandijo, sledila so tihomorska otočja Fidži, Novi Hebridi (Vanuatu) in Salomonovi otoki, nato Papua Nova Gvineja, Java, Tajska in Indija, od koder se je po osmih letih – najverjetneje 28. decembra 1927 – vrnila domov.

Potovala je sama, neprekinjeno osem let in se po poti preživljala s sprotnim delom; med drugim s poučevanjem jezikov ter s prevajanjem in pisanjem novinarskih prispevkov, ki so jih objavljali številni evropski časopisi. Narava njenega potovanja jo po mojih dognanjih umešča med največje popotnike vseh časov (Trnovec 2020a, 61).

Med potovanjem je napisala več knjig. Zato je avstralska novinarka Elizabeth Leigh, ki je v adelajdskem časopisu *The Register* objavila obsežen intervju z Almo M. Karlin, njeno potovanje označila kot literarno potovanje. Uvodoma jo je predstavila kot drobno gospo iz Jugoslavije, romanopisko, novinarko, botaničarko in arheologinjo, ki se je pred petimi leti sama odpravila na pot okoli sveta, tako rekoč brez denarja in oborožena samo z mojstrskim znanjem desetih jezikov – kar ji omogoča preživetje s poučevanjem, prevajanjem in novinarstvom – ter z resnično neomajnim pogumom.

Predstavljajte si žensko krhkega videza, v zgodnjih dvajsetih, z bubi pričesko, prikupnega vedenja, ki v višino seže le meter in pol. Nato pa si jo zamišljajte, kako se odpravi osvajati svet – samo z ostrino uma in neizkušenostjo v svojem oprtniku. 'Predstavljala sem si, da bom kot Kolumb,' odgovori gospodična Karlin z duhovito skromnostjo na vprašanje o motivu za njeno literarno potovanje. [...] Po vrnitvi v Jugoslavijo bo napisala enega najizjemnejših potopisov našega časa. To je zelo zanesljiva napoved, glede na šest poglavij, ki sem jih imela čast prebrati. (Leigh 1924, 4)

Da »polovice svojih novel ne bi napisala, če se ne bi toliko potikala po zakotnih uličicah, kjer so skrivnosti kar kipele«, je Alma M. Karlin zapisala v Pekingu (Karlin 2007, 303). V času bivanja v misijonu na otoku Ali pa je zapisala: »Ko so tako minevali tedni in tedni in sem ostala prilepljena na tem mestu, sem pisala eno delo za drugim. Končala sem *Malika* in *Rjavega vampirja*, začela pisati novo knjigo *V človeški hiši* ter dopolnila zbirko južnomorskih pripovedk« (Karlin 1996, 136). Napisala je tudi številne novinarske prispevke. Honorarji – kadar so jo dosegli – so ji med potovanjem pomenili skromen, a pomemben vir prihodkov. Sodelovala je z več kot dvajsetimi časopisi in revijami.⁶

6 V Pekingu, na primer, omenja 23 časopisov in revij, nemških in avstrijskih, za katere je takrat pisala (Karlin 2007, 283).

Na pot sta jo gnala raziskovalni duh in želja po učenju – nič je namreč ni navdajalo z večjim zadoščenjem kot učenje nečesa novega (Karlin 2010, 278). »Kaj vse bom videla, se naučila, dosegla [...], kaj vse bom na poti odkrila, kaj prinesla s seboj, kaj vse dala človeštvu!« (Karlin 2010, 306). Te besede razkri- vajo dva osrednja motiva: naučiti se čim več novega in novo znanje posredovati drugim, izražajo pa tudi namero, da bo po poti zbirala predmete ter osnovala lastno zbirko, kar je tudi storila.

Kljub temu da je svoje potovanje in zbiranje pred odhodom natančno načrtovala, lahko ugotovimo, da se je zaradi nepredvidenih okoliščin pogosto sproti odločala o nadaljnjem poteku potovanja.⁷ To je vplivalo tudi na snovanje zbirke; zbiranje je v veliki meri potekalo naključno, rezultat takšnega zbiranja pa se odraža v raznorodnosti zbirke. še najbolj se je sistematičnemu zbiranju približala z zbiranjem razglednic in pahljač ter s slikanjem akvarelov, torej z beleženjem rastlinstva. Moji raziskovalni izsledki so pokazali, da je predmete za svojo zbirko pridobivala na tri načine: z nakupi, z nabiranjem v naravi in kot darila (Trnovec 2020b, 66–68).

Pomemben motiv, ki jo je gnal na pot, je bila tudi želja po maminem spoštovanju in priznanju.⁸ Upala je, da bo mama ponosna nanjo, ko se bo vrnila s poti, s temi besedami celo zaključuje avtobio- grafijo (Karlin 2010, 307). Tako je tudi bilo. »Z menoj kot s človeškim primerkom se je sprijaznila šele takrat, ko sem si kot pisateljica in ženska, ki je objadrala svet, ustvarila določeno ime in so ji ljudje za takšno hčerko čestitali« (Karlin 2010, 221).

Med osrednjimi motivi za odhod na pot pa razbiramo tudi željo po uspehu in uveljavitvi. Ko jo je med potovanjem po Fidžiju doseglo več pisem njenega literarnega zastopnika, je zapisala: »Željno in na mah sem jih prebrala. Kako je človek lahko otročji! Pri vsakem pismu sem upala, da bom prebrala o tistem preobratu, ki bo napravil iz nepoznane raziskovalke slavno osebo« (Karlin 1996, 39).

Zanimale so jo različne kulture in načini življenja, v vsej njihovi kompleksnosti. K sestavinam posameznih kultur, ki so bile predmet njenih raziskav, je pristopala kot pisateljica, novinarka, ljubitelj- ska raziskovalka in zbirateljica. Kjerkoli je bilo mogoče, je v knjižnicah preučevala literaturo z različnih področij in druge vire (na primer zemljevide) ter se tako pripravljala na nadaljevanje poti; obiskala je številne muzeje in tako spoznavala različne vidike posameznih kultur; poudarjeno je bilo njeno zani- manje za botaniko in zoologijo, vzgojo in izobraževanje, primerjalno religiologijo, ljudska verovanja, vraževerje in čarovništvo, umetnost – od gledališča, glasbe in plesa do književnosti in slikarstva –, oblačilno in bivalno kulturo, obrede prehoda in različne gospodarske dejavnosti – poleg rokodelstva in obrti tudi za industrijo, trgovino in poljedelstvo.

Slednje je pritegnilo mojo pozornost in privedlo do izjemno zanimivih raziskovalnih izsledkov. Alma M. Karlin je z velikim zanimanjem spoznavala različne gospodarske dejavnosti in razmišljala o tem, kako bi bilo mogoče dobre prakse prenesti v domače okolje (Slika 6). Celjski lokalni časopis *Cillier Zeitung* je vsa leta, ko je bila na poti, brezplačno objavljala njene novinarske prispevke. Zelo ilustrativno je njeno poročanje iz Peruja. Med drugim je natančno opisala postopek priprave čiče oziroma koru- znega piva. »To pivo bi bilo blagoslov za moje rojake, saj koruza pri nas dobro uspeva. Pivo, izdelano iz nje vsebuje malo alkohola, je hranilno in odlično proti boleznim jeter, ledvic in mehurja« (Karlin 1997, 8–9). Poročala je tudi o pridelavi in skladiščenju krompirja. Izrazila je upanje, da bo kdo od naprednih rojakov⁹ – kmet, trgovec ali gostilničar – informacije koristno uporabil. »Namen moje poti je, da bi s pridobljenim znanjem in izkušnjami pomagala rojakom in ljudem nasploh« (Karlin 1997, 11).

7 Alma M. Karlin pogosto ni imela možnosti opravljati plačanega dela, od katerega je bilo odvisno njeno preživetje – ne le potovanje in zbiranje. Poleg tega je ponekod imela velike težave z ladijskimi prevozi.

8 Alma M. Karlin je imela s svojo mamo Vilibaldo izjemno zapleten odnos, ki jo je zelo negativno zaznamoval (Trnovec 2020a, 76–79).

9 Z rojaki je – skoraj zagotovo – imela v mislih predvsem celjsko nemško prebivalstvo. S svojim (novinarskim) delovanjem je namreč – po svojih besedah – »pospeševala nemštvo« v Celju. Zofije Tratnik, Celjanke slovenskega rodu, ki jo je srečala v Bangkoku, ni imenovala rojakinja, ampak »polrojakinja« (Trnovec 2020, 89).

Zelo zgovoren je tudi zapis v delu *The Log of the Empire State* oziroma Ladijski dnevnik Empire State avtorice Geneve L. A. Shaffer, nekdanje predstavnice gospodarske zbornice San Francisca. Geneve L. A. Shaffer se je septembra 1921 z ladjo Empire State odpravila na trimesečno potovanje, da bi pripomogla h krepitvi gospodarskih stikov z Vzhodno Azijo. V delu opisuje svoje trimesečno potovanje, med drugim dogajanje na ladji. V prvem poglavju je zapisala:

V medpalubju so sledila še druga odkritja. 'Servian girl' (v mislih je imela Serbian girl oziroma srbsko dekle, op. p.) Alma Karlin, ki tekoče govori deset jezikov, si, čeprav je bila nekoč premožna, zaradi nizke menjalne vrednosti denarja njene države ni mogla privoščiti potovanja v prvem razredu. Dekle je na triletnem potovanju, da bi preučila pogoje na tihomorskih otokih in ugotovila, ali lahko njeni sodržavljeni uspešno migrirajo na to območje. (Shaffer 2014, 1)

Poleg izobraževalnih ciljev – ustvarjanja nove vednosti in njenega posredovanja drugim – lahko torej, presenetljivo, vendar nedvoumno razbiramo tudi gospodarske in politične cilje, ki si jih je Alma M. Karlin zastavila že pred odhodom na pot.

Slika 6: Negativ na steklu z motivom pridelovalca ruma v Panami. Alma M. Karlin je z velikim zanimanjem spoznavala različne gospodarske dejavnosti in razmišljala o tem, kako bi bilo mogoče dobre prakse prenesti v domače okolje (Zbirka Alme Karlin, PMC).

Fotografija ratificira in interpretira

Potovanje z ladjo *Empire State* se je tudi Almi M. Karlin močno vtisnilo v spomin, vendar predvsem zaradi ponižanja, ki ga je občutila kot potnica tretjega razreda. Kot samo po sebi umevno je sprejela skromnejše ležišče in slabšo hrano, poniževalno ravnanje s potniki medkrovja pa se ji je zdelo nesprejemljivo. Ko se je razvedelo, da v tretjem razredu potuje novinarka, so ji gospe iz prvega razreda začele nositi košare sadja. Kljub njihovi ljubeznivosti pa je čutila, da je nimajo za sebi enako.

Čeprav so bila darila ljubezniva, sem okusila trpko ponižanje, kajti čutila sem, da me ti ljudje nimajo za sebi enakovredno. Karkoli sem že bila na kopnem, na vodi sem bila le košček človeškega škarta, zato sem, če so kazali pretirano zanimanje za moj klobuk, ki sta ga zob časa in usoda že močno oglodala, dobila kurjo polt. Na mojem dolgem potovanju se mi nobena stvar ni zdelo tako grozna kot pogledi potnikov prvega razreda, ki so zviška gledali name v medkrovju. (Karlin 2007, 203)

Fotografija, ki je nastala na krovu ladje *Empire State* in jo je zelo verjetno posnela Geneve L. A. Shaffer,¹⁰ do določene mere potrjuje zapisano – na posnetku vidimo gospe in košare sadja – ter to dodatno ilustrira (Slika 7). Bistvo fotografije je, »da potrdi, ratificira, kar prikazuje« (Barthes 1992, 75). Obenem vemo, da fotografija ni zgolj posnetek stvarnosti, ampak je tudi njena interpretacija – vse od izbora motiva naprej. »Čeprav v nekem smislu fotografska kamera zares ujame [...] stvarnost, je fotografija vendarle prav toliko interpretacija sveta, kolikor je to slika ali risba« (Sontag 2001, 11).

Fotografije so nosilke vizualnih sporočil in v primerjavi s pisano besedo neposredno delujejo na naša čutila (Planinc b.n.l., 1); fotografija torej deluje kot dražljaj, na katerega se odzovemo. Almino interpretacijo stvarnosti oziroma njen občutek, da je te gospe »nimajo za sebi enakovredno«, lahko sprejmemo ali ne. Kakorkoli, gre zgolj za interpretacijo – prav tako kot gre zgolj za interpretacijo, če iz njene telesne drže na fotografiji razbiramo, da je, »čeprav so bila darila ljubezniva, okusila trpko ponižanje«. Fotografija torej ratificira in interpretira, kar prikazuje.

Slika 7: Alma M. Karlin na krovu ladje *Empire State*, september 1921. (Fotografija je v javni domeni.)

¹⁰ Fotografijo sem leta 2013 odkrila na spletni strani *Books about California History and Culture*, kjer je dostopna spletna izdaja *Ladijskega dnevnika Empire State* avtorice Geneve L. A. Shaffer. Fotografija je objavljena na koncu prvega poglavja, v katerem avtorica omenja Almo M. Karlin.

Alma M. Karlin je kot pisateljica, novinarka in predavateljica s svojimi interpretacijami stvarnosti – z besedo in sliko – zagotovo sooblikovala poglede bralcev ter udeležencev njenih predavanj. V tem kontekstu je zanimiv zlasti njen pogled na Drugega, ki ga razbiramo iz njenih potopisov in novinarskih prispevkov.

Bila je izrazito usmerjena v pridobivanje novih znanj¹¹ in njihovo posredovanje drugim. Ves čas potovanja je iskala stike s tujci, lokalnimi prebivalci in staroselci, od katerih bi se lahko kaj novega naučila. Zanimiva je ugotovitev, da je pogosto navezovala stike z vplivnimi in zelo izobraženimi moškimi. Z njihovo pomočjo je prišla do dragocenih, specialnih znanj in priporočilnih pisem, ki so ji močno olajšala – med drugim pocenila – potovanje. Njeno novopridobljeno znanje torej ni temeljilo le na tako imenovanem zahodnem znanju o neevropskih kulturah. Poleg tega vemo, da si je prizadevala za objektivno poročanje, zapisati namreč ni hotela ničesar, kar bi bilo izmišljeno (Karlin 2010, 298). Zato toliko bolj preseneti njen pogled na Drugega, na pripadnike različnih etničnih skupin oziroma na druge kulture, s katerimi se je srečevala med potovanjem. Ta pogled je bil izrazito etnocentričen in evropocentričen, mestoma razbiramo tudi rasistične predsodke (Trnovec 2020a, 14–17). Njeni potopisi so zaradi tega bolj odsev poznega 19. stoletja kot obdobja po prvi svetovni vojni oziroma dvajsetih let 20. stoletja, ko so bili napisani.¹²

Obenem je mogoče razbrati, da je bil njen odnos do Drugega pravzaprav ambivalenten, saj je bila razpeta med prezir in občudovanje. To ambivalentnost najbolj ponazarja njen odnos do Japoncev v vlogi Drugega. Zapisala je, da se je »približala japonski duši, kolikor se ji more približati prebivalec Zahoda« (Karlin 2007, 244), in »če bi hotela kakšen narod prištevati k angelskim bitjem, bi to prav gotovo bili Japonci« (Ibid.). Na Fidžiju pa se je kljub nasprotovanju belcev, pri katerih je stanovala, intenzivno družila s tamkajšnjimi domačini, »črnci« (Karlin 1996, 27). Ko so jo povabili s seboj na lov na morske črve balolo, se jim je pridružila kljub močnemu nasprotovanju svoje gostiteljice, gospe D. – člani njene družine so bili edini belci na otoku –, kateri je pojasnila, da je »predvsem pisateljica!« (Karlin 1996, 27).

Predstav o svetu – in tudi o sebi¹³ – pa ni oblikovala le z besedo, ampak tudi s sliko, torej s pomočjo fotografij, razglednic in akvarelov. S tem gradivom je opremljala svoje novinarske prispevke in knjige. Celjski slikar August F. Seebacher je to gradivo večkrat uporabil kot izhodišče za svoje ilustracije, s katerimi so bile opremljene nekatere knjige Alme M. Karlin. V delu *Mystik der Südsee* (1931), na primer, najdemo njegovo perorisbo z motivom kanibalskega obreda Yarijev na otočju Fidži, ki je identičen motivu na enem od omenjenih negativov na steklu (Sliki 9 in 10).

To je eden od 160 negativov na steklu iz Zbirke Alme Karlin. Polovica jih je nastala na podlagi razglednic in že izdelanih fotografij. Prevladujejo motivi s poti okoli sveta, teh je 147, preostalih 13 je motivov iz njenega zasebnega življenja. Alma M. Karlin je dala te negative na steklu skoraj zagotovo izdelati po vrnitvi s potovanja za potrebe svojih predavanj, ki so bila pospremljena s projekcijo slikovnega gradiva.¹⁴

11 Njene glavne metode produkcije nove vednosti so bile opazovanje (z udeležbo), analiza dokumentov in intervjuvanje, s čimer se je kot ljubiteljska raziskovalka približala etnografskemu terenskemu raziskovanju.

12 Potopisi so bili v obdobju 1750–1950 izjemno priljubljen žanr, sooblikovali so intelektualne in estetske tokove ter odražali duha časa. V njih se je odrazil tudi vzpon evropskega kolonializma v drugi polovici 19. stoletja; številni potopisci so ozemlja in ljudi dojemali kot nekaj, kar je namenjeno evropskemu posedovanju in dominaciji. Pogubna prva svetovna vojna je ta pogled spremenila; avtorji so začeli kolonializem kritizirati, potopisi so postali politično angažirani (Korte 2016, 172–184).

13 Alma M. Karlin se je nenavadno veliko fotografirala, o čemer pričajo številne ohranjene profesionalne fotografije iz obdobja po vrnitvi s potovanja, tematsko vezane na potovanje. Pojavlja se v zelo domišljenih pozah in do potankosti aranžiranih ambientih. Fotografije so zelo estetske in pričajo o tem, da je izjemno premišljeno oblikovala svojo javno podobo pisateljice, umetnice, popotnice, raziskovalke, pa tudi zanimive, privlačne in skrivnostne ženske (glej sliko 11).

14 Avstrijski muzealec Reinhard Blumauer mi je povedal, da je naletel na številne objave v časopisih, izdanih na prehodu iz dvajsetih v trideseta leta 20. stoletja, v katerih je pisalo, da bodo predavanja Alme M. Karlin pospremljena z *Lichtbilder* (diapozitiv), torej s projekcijo slikovnega gradiva. Večkrat je tako, med drugim, predavala v dunajski Uraniji (Ustna komunikacija, Dunaj, 30. 1. 2020). Negativi na steklu in ta del njenega javnega delovanja so predmet mojih nadaljnjih raziskav.

Slika 8: Fotografijo ženske z nosnim uhanom je Alma M. Karlin zelo verjetno posnela v Karačiju (hrani H. O.).

Sliki 9 in 10: V delu *Mystik der Südsee* (1931) najdemo perorisbo celjskega slikarja Augusta F. Seebacherja z motivom kanibalskega obreda Yarijev na otočju Fidži, ki je identičen motivu z negativa na steklu.

Med potovanjem okoli sveta pa je vseh osem let, od Genove do Port Saida, kupovala razglednice. »[Z] njimi sem opremila svoje članke, nekaj pa sem jih imela tudi za svojo zbirko« (Karlin 2007, 359). Pokrajinski muzej Celje hrani približno 490 teh razglednic, od katerih je dve s poti poslala mami Vilibaldi in pet prijateljici Mimi Ludwig, obema v Celje. Nekaj manj kot 40 jih je brez njenih komentarjev na hrbtnih straneh, vse ostale pa je – včasih povsem na kratko, včasih pa podrobneje – opremila z opisom motiva.¹⁵ Izjemno dragocen vir podatkov so tudi njeni akvareli, ki jih je slikala vsa leta, ko je bila na poti. Rokopisna zbirka NUK jih hrani 243, od tega je posameznih akvarelov 133, ostali pa so v štirih skicirkah. Ti akvareli so najbrž večina vseh ohranjenih akvarelov, saj poznam le še približno deset drugih; tri hrani Pokrajinski muzej Celje, nekaj pa jih je v dveh zasebnih zbirkah. Tudi fotografije s poti, ki so se ohranile, so razdrobljene in za zdaj nimamo pregleda nad celoto; zelo veliko jih je v zasebni lasti, med drugim jih hrani H. O., nekaj jih hrani Pokrajinski muzej Celje, nekaj Osrednja knjižnica Celje in nekaj Rokopisna zbirka NUK.

Na podlagi napisov v različnih pisavah na hrbtnih straneh nekaterih fotografij lahko sklepamo, da je za fotografije prosila znanca, ki jih je spoznala na poti. Vseh torej ni posnela sama, nekatere pa zagotovo; vemo namreč, da je imela tako znanje kot sredstva. V Panami je dobila delo pri fotografu. »Prosil me je, da vsak večer od sedmih do desetih pri njem razvijam filme in spiram plošče in za to je plačal petnajst dolarjev mesečno« (Karlin 2007, 138). Na Japonskem pa omenja lasten fotografski aparat,¹⁶ ki ga je vzela s seboj na izlet v Odawaro (Karlin 2007, 264). Takrat ga v svojih potopisih omenja prvič, kar nakazuje na možnost, da ga je kupila prav na Japonskem. Nikoli pred tem tudi ne omenja fotografiranja, kasneje pa večkrat, med drugim v Indiji.

Na poti iz Delhija v Lahore je uživala v opazovanju sopotnikov na vlaku. Njihove noše so bile zelo zanimive, raznolike in barvite, »kot v kakšni pravljici« (Karlin 1996, 328). Pri ženskah je njeno pozornost poleg sarijev, »zavitih zdaj tako zdaj drugače okoli telesa« (Ibid.), najbolj pritegnil nakit. »In nakit! Okoli gležnjev so imele nekatere tako debele obroče, da so komaj hodile. Zaradi tega je bil njihov korak kratek in počasen, kar naj bi hojo delalo ljubko. Druge so imele okoli gležnjev srebrne verižice in na vsakem prstu na nogi srebrn prstan, na rokah pa zapestnice iz srebra, kosti, pisanega stekla, ki so pogosto segale od zapestij do komolcev. V ušesih so nosile dolgo in težko zlato okrasje, v nosu pa uhan, ki je včasih zakrival polovico obraza in je moral biti zaradi teže dodatno pritrjen s trakom za lase« (Ibid.).

Ženske z nosnim uhanom v potopisu omenja tudi v Karačiju. Zelo verjetno je prav tam nastala fotografija ene od njih (Slika 8). Obenem namreč omenja izdelovalca nakita, ki ga je opazovala pri delu in ga prosila, ali ga lahko fotografira. »Zapestnice je izdeloval iz rdečega bombaža, jih prepletal z zlato nitjo in jih zaključil z majhno zanko ter gumbkom iz volne« (Ibid.). Dovolil ji je, da ga fotografira, za zdaj pa ni znano, ali se je fotografija ohranila.

¹⁵ Del njenih vzhodnoazijskih razglednic s poti je že bil deležen podrobnejše obravnave (Shigemori Bučar 2017; 2019a; 2019c; Veselič 2020).

¹⁶ Za zdaj ne vemo, ali se je fotoaparat ohranil in kje se nahaja, prav tako tega ne vemo za njen pisalni stroj eriko.

Abb. 8. Yari au malua Fidji Menschenfresserfest.

Zdaj se vračam z vzhoda – zaključek

V Karačiju je ostala nekaj mesecev. Čeprav so jo pestile hude zdravstvene in finančne težave, njena »kolumbovska požrtvovalnost« pa je bila do konca izčrpana, je še naprej neutrudno delala. Načrtovala je obisk Kašmirja, vendar so jo mamina pisma, »ki so dokazovala, kakšna slaba hčerka sem in kakšne so moje dolžnosti« (Karlin 1996, 345), klicala domov. Njena mama Vilibalda je bila takrat v 84. letu starosti in na smrtni postelji. Alma M. Karlin se je bala, da je ne bo več našla žive, zato se je odločila, da se vrne, čeprav si je želela, da se ji ne bi bilo treba. Ko so ji od doma poslali denar, je kupila vozovnico in se decembra 1927 vkrcala na parnik *Lloyd Triestino*.

»Odpeljala sem se proti zahodu, zdaj se vračam z vzhoda. [...] Prepotovala sem najbolj oddaljene dežele in s seboj prinašam več, kot sem kdaj v sanjah upala pomisliti. [...] Vse sem dosegla in vendar je ostal občutek hromečega poraza« (Karlin 1996, 366). Ko se je vrnila domov, je doživela globoko razočaranje. Sanje, da jo bodo someščani in prijatelji pričakali z ovacijami, se niso uresničile (Karlin 1996, 380–383). Zgovoren je zapis, da se je počutila, kot bi šla na luno in prinesla nazaj kamen, ki ga lahko najdeš ob vsaki reki (Karlin 1996, 382).

Nekaj dni po vrnitvi v Celje, 5. januarja 1928, je v *Cillier Zeitungu* »svoje ljube someščane«, vse »znanja željne«, kljub temu povabila, naj si pridejo ogledat njeno zbirko (Karlin 1928, 2), in so prišli. »Od nekdaj sem veljala za čudakinjo. Zdaj pa so me prihajali gledat kot moje zbirke, kot čudo, ki se ga spleča videti« (Karlin 1996, 383). Zelo drugače kot doma so jo sprejeli v tujini; s spoštovanjem in občudovanjem. Slavo in uspeh, o katerih je sanjara kot mlado dekle, so ji prinesli potopisi, ki so izšli v Nemčiji v letih 1929–1933, in predavanja po evropskih prestolnicah – na Dunaju, v Münchnu, Berlinu, Hamburgu, Londonu, Parizu in drugod –, ki so bila deležna izjemnega zanimanja (Schreiber 1934, 168).

O uspehu in popularnosti Alme M. Karlin z začetka tridesetih let preteklega stoletja med drugim priča namizni koledar za leto 1931, ki je izšel pri nemški založbi *Otto Beyer* ter je posvečen ustvarjalnim in uspešnim ženskam (Slika 11). Vsak teden v letu je bila s fotografijo in besedilom predstavljena druga. Med njimi so bile fotografinja, igralka, zoologinja, pisateljica, kiparka, športnica, pedagoginja in številne druge. Celjanka je bila predstavljena kot raziskovalka, ki »izžareva neverjetno željo po spoznavanju sveta« in vzbuja občudovanje s svojo »brezpogojno osredotočenostjo na cilj in neznansko življenjsko energijo« (Kopp 1931, b.n.s.).

Konec dvajsetih in v prvi polovici tridesetih let prejšnjega stoletja je Alma M. Karlin kot pisateljica in popotnica doživela velik uspeh – v evropskem in širšem okviru –, o katerem je sanjara kot mlado dekle. Sledila pa so zelo temačna leta. Vse do bridkega konca.

Slika 11: Namizni koledar za leto 1931 je decembra krasila fotografija raziskovalke, ki »izžareva neverjetno željo po spoznavanju sveta« (hrani H. O.).

SONNTAG, 6. DEZEMBER (2. ADVENT)

DIE FORSCHERIN

Alma M. Karlin

Phot. A. Perissich

